

МЕДИЈИ ПРОТИВ ДЕПОПУЛАЦИЈЕ У СРБИЈИ

СТОП ЗА БЕЛУ КУГУ И ИСЕЉАВАЊЕ

Зборник радова и казивања на
Другом медијском форуму
„Др Марко Младеновић“ у Тополи 2019.

Приредио:
Александар Аврамовић

Топола, 2020.

Иван Ж. Маринковић²

(Центар за демографска истраживања –
Институт друштвених наука, Београд)

ДЕПОПУЛАЦИЈА И ЕМИГРАЦИЈА У СРБИЈИ – ЧИЊЕНИЦЕ И ПРЕДРАСУДЕ

Становништво Србије (без података за АП Косово и Метохија) при крају друге деценије 21. века, наставља да се смањује. Према званичним проценама Републичког завода за статистику Србије (РЗС) за 1. јануар 2019. укупно је 6.963.764 становника. У односу на претходни попис (Попис 2011), смањење износи око 300 хиљада. Треба напоменути да процене РЗС-а не укључују биланс спољних миграција (не постоје поуздани подаци) и да је пад сигурно већи. Тако је популација сведена на ниво из пописа 1971. године, а највероватније да ће на попису 2021. број становника бити приближно једнак броју из 1961. године. После шест деценија, популација ће бити бројчано иста али са значајно различитом старосном структуром. Увелико се зна да на смањење броја становника утичу негативан природни прираштај и негативан миграциони салдо. Понекад је довољно да само једна компонента кретања становништва буде неповољна па да дође до депопулације. На примерима земаља Источне Европе показује се сав интензитет здруженог деловања обе детерминанте промене броја становника. Такав пример је и Србија, са изузетно негативним односом рођених и умрлих и високом емиграцијом.

Пре отприлике једног века ситуација у Србији је била дијаметрално супротна. По завршетку Првог светског рата, земља је била у експанзији на свим пољима, нарочито демографски. Стопа наталитета почетком 20. века износи око 40 живорођења на 1.000 становника, док у исто време општа стопа смртности је око 20 умрлих на 1.000 ст³. Имиграција је у пуном јеку још од времена Кнежевине Србије и то из свих праваца⁴. Успеси у формирању независне државе покренули су српско становништво из још неослобођених крајева али и друго претежно православно, што је чинило изузетан годишњи раст популације. Досељава се становништво из области Старе Србије (Косово, Метохија, Македонија) али и из Херцеговине, Црне Горе, Босне. Управо те области представљаће непресушан извор миграната све до средине 20. века.

После Другог светског рата прилике у земљи су се значајно измениле. Током 1950-их и 1960-их урбанизација и исељавање становништва на тзв. привремени рад у држави западног дела Европе, оставља многе крајеве без икакве демографске будућности. Ниво рађања је по први пут испод потребног за просту репродукцију и у наредним деценијама се ситуација неће битије поправити. Оно што спречава већ тада пад броја становника назива се демографска инерција, односно млада старосна структура популације која доприноси да живорођења

² imarinkovic@orion.rs

³ РЗС (2008). *Два века развоја Србије*, Статистички преглед, Републички завод за статистику Србије, Београд.

⁴ Јагодић, Милош (2004). *Насељавање Кнежевине Србије 1861-1880*, Историјски институт САНУ, Београд.

и даље буду бројнија од умирања. Готово четири деценије касније осетили су се тек прве последице неповољних демографских промена. Забележен је негативан природни прираштај 1992. године и од тада његова вредност се из године у годину повећава. Друга компонента кретања становништва је, такође, сада већ традиционално негативна, што уводи Србију у потпуну депопулацију.

Депопулација и емиграција у Србији - чињенице

Многи демографи су још 1960-их истицали неповољна кретања у демографском развоју и давали прогнозе популационог пада. Одговора државе није било, јер су увек текући проблеми значајнији од оних у будућности. Није довољно констатовати да је фертилитет недовољно висок и да је то разлог депопулације. Процеси су комплекснији и међусобно јако условљени. Смањењем рађања испод нивоа прости репродукције, база старосне пирамиде се сужава. Истовремено морталитет се смањује и расте очекивано трајање живота. Последично популација стари и од базе и са врха. Миграције су по својој природи селективне (мигрира претежно млађе становништво) што додатно нарушава старосну структуру. Долази до интензивног демографског старења и старосна структура сада постаје основна детерминанта будућих популационих промена. Просечна старост у Србији 2018. године износи 43 године (жене су скоро три године старије од мушкараца). Средином 20. века просечна старост је била 29 година. Старењем становништва млађи контингенти имају све мањи удео у укупном становништву. Индекс старења⁵ показује да су 1950-их млади били бројнији од старих за 80%, док су према најновијим подацима, стари доминантни и за 40% бројнији.

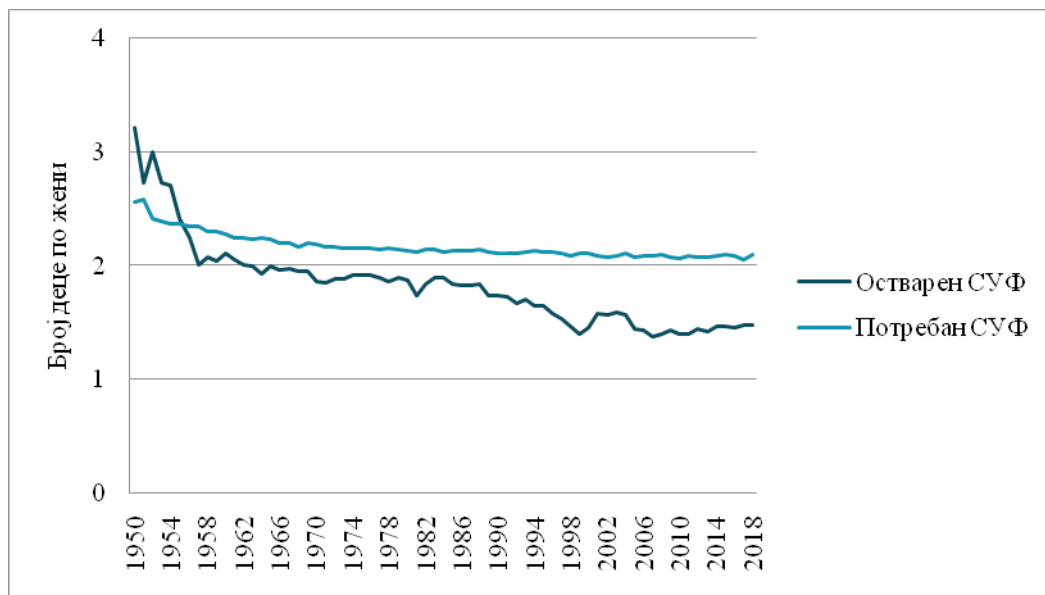
Последично смањује се и женско фертилно становништво. У протекле четири деценије број жена у фертилном периоду (15-49) смањен је за скоро 500 хиљада. Овај податак показује да није само стопа фертилитета битна за будућа кретања становништва, већ и чињеница да нема довољно жена које би потенцијално подигле укупан број живорођења који је неопходан да се заустави негативан природни прираштај. Истовремено велики удели старог становништва подижу укупну смртност, чиме јаз између живорођења и умирања постаје из године у годину све већи. Стопа рођења је четири пута нижа него пре сто година. Просечна старост мајке при прворођењу износила је 1950. 22,8 године, а 2018. износи 28,6 година.

Чињеница је да од 1956. године нето стопа репродукције износи мање од један (ниво потребан за замену генерација). Неспорно је да стопа укупног фертилитета, последњих година износи тек око 60% потребног за природно обнављање становништва (графикон 1).

Подаци показују да је Србији потребно за 40% више деце него што се актуелно рађа (око 26 хиљада), да би се достигао ниво прости репродукције али не и зауставила депопулација. Када би Србија хипотетички имала највиши ниво рађања у Европи, смањење становништва би се наставило. Неповољна старосна структура ограничава утицај рађања на популациону динамику, а као једино преостало решење се намеће друга компонента кретања становништва, миграција.

⁵ Индекс старења представља однос између старих 60+ и младих 0-19.

Графикон 1: *Ниво фертилитета потребан за замену генерација у Србији 1950-2018.*

Извор: Пенев (2001) и ауторова израчунавања

Ситуација у Србији је таква да се више људи одсељава него што се досељава у земљу. У периоду 1953-2011. године, само је у интервалу 1991-2002. забележен значајнији позитиван миграциони салдо (табела 1). Избегло и расељено становништво са простора бивше СФР Југославије је носилац таквог стања. Присилне миграције, какве су у овом случају, немају селективност по старосним групама каква је код економских миграната, па нису утицале на промену старосне структуре у Србији. Посматрано од средине 20. века најобимнија емиграција је забележена у периоду 1961-1971. одласком на тзв. привремени рад у иностранство. Праћење кретања укупног становништва, на основу методолошки усклађених резултата пописа, показује да природни прираштај доминатно одређује смер и динамику популационих промена. Значај миграције је доста мањи, а у наредном периоду и све више лимитиран старосном структуром. Основни проблем са којим се истраживачи суочавају, када желе да процене обим спољних миграција је немогућност обраде података за све дестинације земаља пријема наших грађана, услед недоступности и статистичке непоузданости код оних држава у којима наши грађани чине тек мали део укупне имиграције. Оно што се може рећи на основу грубих процена је да Србија има негативни биланс са скоро свим земљама. Недостатак поузданих података о обиму емиграције отвара могућност широког шпекулисања, па се често може прочитати у медијима да годишњи негативан миграциони салдо износи од 50 до чак 100 хиљада. Стручњаци који се баве демографијом и миграцијама знају да су такве процене дубоко нереалне.

Ретки су аутори који су се усудили, услед претходно наведених ограничења, да

дају одређене процене биланса спољних миграција. Може се издојити рад колеге Никитовића (2019)⁶ који процењује, за период 2011-2018. године, да негативан миграциони салдо на годишњем нивоу износи -20.692. Такође, наглашава и да у наредном периоду до 2030. он не може бити већи од 23-24 хиљаде на годишњем нивоу. Уколико прихватимо наведену процену, може се констатовати да ће у интервалу између последњег пописа 2011. и пописа који се планира за 2021. годину, максимално Србију напустити између 200-210 хиљада људи више него што ће се у њу уселити. Наспрам процене да ће негативни природни прираштај у истом периоду износити 365-370 хиљада⁷ и чињенице да су до сада процене у вези емиграције обично биле у одређеној мери прецењене, може се констатовати да ће и надаље биланс умирања и рађања одређивати ниво депопулације.

Табела 1. Популациона динамика у Србији према пописима од 1948. до 2011. године⁸

Ук. ст. према територији 1961-2011		Укупно ст.		Становништво у земљи			
1948	1953	1961	1971	1981	1991	2002	2011
5.794.932	6.163.246	6.678.239	6.998.917	7.460.224	7.548.978	7.614.257	7.204.147
Међупописни период							
	1948- 1953	1953- 1961	1961- 1971	1971- 1981	1981- 1991	1991- 2002	2002- 2011
Промена бр. ст.	368.314	514.993	320.678	461.307	88.754	65.279	-410.110
Природни прираштај	-	538.044	443.925	397.337	169.309	-172.718	-297.377
Миграциони салдо	-	-23.051	-123.247	63.970	-80.555	237.997	-112.733

Извор: Табела је припремљена на основу званичних пописних података уз одређене корекције аутора. Напомена: Због непоузданости података о виталним догађајима 1948-1953. нису приказане компоненте кретања за овај период.

На основу досадашњих пописа становништва, број грађана Србије на раду или боравку у иностранству се констатно повећава, са 204 хиљаде 1971. године на чак 415 хиљ. 2002. Емиграција је подједнако настављена и током 2000-их, али то није потврђено и подацима последњег пописа из 2011. године (пописано је 313 хиљ. грађана Србије који су живели у иностранству). Разлози смањеног обухвата су веома различити, од бојкота Пописа од стране припадника албанске националности, преко уобичајено високог необухвата становништва на раду или боравку у иностранству, до промене метода пописивања тог мигрантског контингента⁹.

⁶ Никитовић, Владимир (2019). *У сусрет регионалној депопулацији у Србији*. Институт друштвених наука, Београд.

⁷ Маринковић, Иван (2018). *Значај старосне структуре становништва при дефинисању мера популационе политике*, Зборник Матице српске за друштвене науке, Бр. 167, 3/2018, стр. 537-545.

⁸ Пенев, Горан., Маринковић Иван (2012). *Први резултати пописа становништва 2011. и њихова упоредивост с подацима претходна два пописа*, Демографија, Књига IX.

⁹ Пенев, Горан., Предојевић-Деспих, Јелена. (2019). *Промене становништва Србије у постјугословенском периоду (1991-2017): важнији демографски аспекти*. Социолошки Преглед, 53(3), 1183–1216.

Депопулација и емиграција у Србији - предрасуде

Подизање нивоа рађања основни је циљ популационе политике коју спроводи Република Србија. Велика материјална средства се опредељују и највеће наде полажу у компоненту која најспорије делује на популациону динамику. Многе студије у европским земљама које спровode већ дуже од једног века мере пронаталитетне политике, показују да није могуће драстично подићи ниво рађања (процене су до 10%). Раније је у тексту поменуто да повећање фертилитета на највиши ниво у Европи, не би у наредним деценијама било довољно да се заустави пад становништва. Нарочито се у идеји постицања рађања занемарује чињеница да није довољно само достићи ниво потребан за просту репродукцију, већ га треба одржати дуги низ година, што ниједна земља на свету није успела.

Морталитет је занемарена компонента о којој се чак није ни расправљало приликом одређивања популационе политике. Ниво смртности у Србији је међу највишим у Европи, а мушкарци у просеку живе краће од Француза или Швеђана за око осам година. Жене су у још неповољнијем положају и у Европи једино Македонке имају краће очекивано трајање живота. Смањење стопа смртности, нарочито од болести и стања које се могу превентивним деловањем спречити, продужило би животни век, а ефекти депопулације би се смањили. Такав приступ створио би додатно време довољно да друге две компоненте могу значајније променити старосну структуру и ублажити депопулацију.

Политика о миграцијама, такође није била предмет популационих мера, а та компонента најбрже утиче, како на структуру, тако и на укупан број становника. Питање имиграције у готово свим друштвима представља тему која буди емоције и недозвољава да се разумно анализирају све претпоставке. Државе које су прихватиле имиграцију као неминовност, сада су најразвијеније земље света. Ипак, треба имати на уму да није довољно само одлучити да се дозволи имиграција. Државе које су главне дестинације за мигрантско становништво су са развијеном економијом и добро уређеним друштвеним системом. Пожељна земља пријема се не постаје преко ноћи, уредбом, него се постепено гради. Србији је потребно подмлађивање старосне структуре, а врло брзо ће се осетити и недостатак радне снаге. Највећи друштвени изазов пред нама је функционисање пензионог фонда који је заснован на солидарности међу генерацијама.

Доносиоци одлука и јавност треба да располажу правим информацијама, јер је ситуација довољно неповољна, када су у питању демографска кретања, да свако шпекулисање и намерно или ненамерно нетачно информисање, може само додатно да дестимулише и отежа спровођење било које популационе мере.

Да ли је улога медија искључиво забавног карактера? Трка за објављивањем сензација, потире информативну и едукативну страну медија. Одговорност медија не постоји. Суд јавности изостаје, а нетачно, неодговорно информисање се наставља.

Медији су јавни ресурс и не могу да буду у рукама појединаца који ће самовољно да уређују и представљају реалност. Значај медија у животима људи је сувише велики и често одлучујући у формирању мишљења. Друштво не сме да дозволи да у медијима, нарочито од националног значаја, раде нестручни, са недовољно образовних и моралних капацитета.

САДРЖАЈ

Александар Гајовић: НЕЗАМЕНЉИВА УЛОГА МЕДИЈА.....	6
Драган Јовановић: ШУМАДИЈА У ПОЗНИМ ГОДИНАМА	7
Иван Ж. Маринковић: ДЕПОПУЛАЦИЈА И ЕМИГРАЦИЈА У СРБИЈИ, ЧИЊЕНИЦЕ И ПРЕДРАСУДЕ	10
Мирко Милетић: ПРЕОВЛАЂУЈУЋИ КУЛТУРНИ ОБРАЗАЦ У МЕДИЈСКИМ САДРЖА- ЈИМА И ИСЕЉАВАЊЕ МЛАДИХ ИЗ СРБИЈЕ	15
Зоран Јевтовић, Предраг Бајић:	
МЕДИЈСКО УОКВИРАВАЊЕ ИЗВЕШТАВАЊА О МИГРАЦИЈАМА МЛАДИХ НА НАСЛОВНИМ СТРАНАМА ДНЕВНЕ ШТАМПЕ У СРБИЈИ	22
ОДЛУКА ЖИРИЈА О ДОБИТНИЦИМА НАГРАДЕ „ДР МАРКО МЛАДЕНОВИЋ“	32
Почаст ствараоцу: КВАДРАТУРА КРУГА БРАНКА СТАНКОВИЋА	35
Ратко Бечки: ДЕЧЈИ СОКАК	36
Владимир Лојаница: МАЛА СУНЧИЦА ЈЕ ЊИХОВА НАЈВЕЋА ПОБЕДА	40
Слађана Тасић: БРАЧНИ ПАР ИЗ ВЛАДИЧИНОГ ХАНА ДОБИО 11. ДЕТЕ	43
Душица Тасић:	
ИЗ СЕЛА ПАВЛИЧИНЕ ОТИШЛИ СВИ, ОСТАЛИ САМО СОТИР И МИРКА	46
Бојан Илић: ДАН ДЕЧЈЕ РАДОСТИ И РОДИТЕЉСКЕ СРЕЋЕ	49
Саша Стевић: ЦЕНА МИНУС ЗА ТРИ ПЛУС	50
Жељко Стефановић: ФОТОГРАФИЈА ЗА ХУМАНОСТ	50
Верица Новчић Петрић: УДРУЖЕЊЕ „ЛОГОС Т“ ПОМАЖЕ МЛАДИМА	51
Раде Милосављевић: РЕСАВА “НА АПАРАТИМА”	51
Јасмина Барјактаревић: ШТА СМО МОГЛИ, А НИСМО	52
Предраг Филиповић: ЂАЦИ ВОЛЕ РАДИО	53
Ратко Бечки: ДРУШТВЕНА ОДГОВОРНОСТ МЕДИЈА	53
Милош Стошић: РОДЕ ИЗ ТРГОВИШТА	54
РЕЗИМЕ И ЈАВНИ ПОЗИВ	54

СТОП ЗА БЕЛУ КУГУ И ИСЕЉАВАЊЕ

Издавач:
Браф, Топола

За издавача:
Предраг Филиповић

Приређивач и уредник:
Александар Аврамовић

Фотографије на корицама:
Предраг Филиповић

Техничка припрема:
Зорица Мујковић
Данијела Вулићевић

Лектор и коректор:
Дијана Филиповић

Штампа:
Skripta internacional

ISBN: 978-86-900921-1-6

Тираж:
400